

melyet az embereknek vívniok kellett, sokkal nehezebb volt, semhogy a szereplő egyéneknek a tollforgatásra elég idejük maradt volna s a mostoha viszonyok közt nem fejlődhetett ki az a finom társadalmi élet sem, a mely a mémoire-írásnak nevelő iskolája.

De nem azért tettem szóvá ezt a kérdést, hogy az illustris szerzővel perbe szálljak. Máshova akarok concludálni. A mémoire-irodalom hiánya azért baj ránk nézve, mert a közönséget az van hivatva a történeti emlékek megértésére nevelni, mert a történeti szellem megerősödésének az volna leghathatósabb eszköze. A forradalom meggyalázta a nemzeti történetet, de nagyon jól tudta, hogy benne milyen erő lakik. A saját eszméinek is — bár materialista világfelfogást hirdetett — Pogány József »Világkönyvtára«-nak gondosan összeválogatott forradalmi irányú történeti munkái s a destructiv írók történeti drámái készítették elő a talajt. S hogy utóbb mennyire félték a nemzeti történet erejétől, mi sem bizonyítja jobban, mint az a hajsza, a melylyel a kommunisták uralomrajutásuk után a magyar történeti és irodalomtörténeti tankönyvek megsemmisítésére törekedtek. A tanulságokat csak a nemzeti irány nem vonta le. A külföldön a könyvpiacot elárasztják a memoireokból átalakított regények. Nálunk senkinek sem jutott eszébe, hogy a szereplő családok tagjainak nagy gazdagságban fennmaradt levélanyaga alapján a mult nemzeti szellemét hasonló feldolgozásokkal vigye a közönség közé. Tormay Cécil »Bujdosó könyv«-e önkéntelenül is azt a gondolatot váltotta ki belőlem, milyen nemes föladat volna ez különösen finomlelkű nőköltőink részére. A mémoire-irodalom hiányainak ilyenén pótlására első sorban ők volnának alkalmasak.

Tormay Cécil »Bujdosó könyv«-ét — ha végére ér — bizonyára minden olvasója a sajnálkozás érzésével teszi le. Március 21-ikével való lezárása csalódást kelt. Kár volna, ha a proletárdiktatura idejének szenvedéseit és sok titokban maradt nemes törekvését nem örökítené meg az ő hivatott tolla.

Domanovszky Sándor.

Benoit de Jancsó: Quelques réflexions critiques sur l'essai de N. P. Comnène «La terre Roumaine à travers les ages.»

Atlas historique et ethnographique. Paris. Payot et Cie. 1919. Budapest. Hornyánszky. 1920.

Abban a munkában, a mely hivatva van a mi nemzetiségi viszonyaink felől egyoldalúan és irányzatosan tájékoztatott külföldet a való tényállásról és tarthatatlanságáról meggyőzni, kétségkívül Jancsó Benedek vezet. Korábbi tudományos mun-

kásságának súlypontja is a nemzetiségi, nevezetesen a román nemzetiségi mozgalmak és törekvések földerítésére esett s e tekintetben neki köszönhetjük a román nemzetiségi törekvések történetének legrészletesebb összefoglalását. Megállapításai, a veszedelem nagyságára és komolyságára való utalásai, a melyeket kétségbe nem vonható adatokkal támogatott, — sajnos — ép oly kevésbé találtak megértésre politikusainknál, mint azon leleplezések, a melyek Steuer Lajosnak a tót kérdéstről szóló könyvében olvashatók a cseh törekvések tulajdonképeni céljairól és eszközeiről. Mi a nemzetiségi veszedelmet nem akartuk meglátni s a mennyiben pedig kénytelenek voltunk meglátni, önmagunkat ámitva, lekicsinyeltük annak jelentőségét. A szervezett, külföldi összeköttetésekkel rendelkező s az ilyeneket nagy körültekintéssel ápoló nemzetiségek tudatos munkájával szemben állott a mi csodálatos tájékoztatlanságunk nemcsak saját belső helyzetünkről, hanem a külföld hangulatáról is. A következményeket érezzük. Most, úgy látszik, a »jobb későn, mint soha« elv alapjára helyezkedve, teszünk kísérleteket a mesterségesen félrevezetett külföldi közvélemény felvilágosítására s igyekszünk azt a mi álláspontunk igazságáról meggyőzni. Ezen cél szolgálatában áll Jancsó Benedek most ismertetendő műve is.

A békeidőre emlékeztető, szép kiállítású könyv megírására Comnène térképsorozata adott alkalmat. Comnène ugyanis térképeken ábrázolta a románság által lakott területek határait s azok történeti kialakulását, azon alap gondolatnak megfelelően, hogy Erdélynek a románok voltak őslakói. A térképeket részletes magyarázatokkal kísérte, a melyekben igazolni törekszik a dako-román elmélet történeti alapjait s kutatja a »Nagy-Románia« megalapítására irányuló törekvéseket a történelem folyamán. Jellemző, hogy kutatásai eredményeképp megállapíthatni véli, hogy »Nagy-Románia« gondolatának többek közt Bethlen Gábor is egyik képviselője s hogy ez a gondolat állandóan élt az oláh vajdák lelkében.

Jancsónak nem került nagy fáradságába kimutatnia »Nagy-Románia« eszméjének tulajdonképeni eredetét, a mely tudvalevőleg egészen új keletű, továbbá azt sem, hogy Bethlen Gábor, sőt az oláh vajdák is távol állottak a román nemzetiségi alapon való területi egyesítés gondolatától. Külföldnek szóló könyvről léven szó, Jancsó felhasználja az alkalmat a dako-román elmélet tarthatatlanságának kimutatására s ezzel szemben történeti adatokkal igazolja az incolátust; kiterjeszkedik azonban a két oláh vajdaságnak a magyar királysághoz s az erdélyi fejedelemséghez való viszonyának történetére is, valamint arra is, hogy minő szerepet vitt a románság a középkorban, az erdélyi fejedelemség

és később a gubernium korában az ország közéletében s végül minő volt itt nálunk a románok társadalmi, gazdasági és kulturális helyzete. E tekintetben igen helyesen hivatkozik román politikusok nyilatkozataira, a melyek azt hangoztatják, hogy az erdélyi románság mindenben felette áll romániai fajtestvéreinek.

Jancsó ezen fejezetek után áttér a Comnène által kiadott térképsorozat ismertetésére; kimutatja a szerző teljes tudatlanságát és tájékozatlanságát s megvilágítja azt a czélzatosságot is, a melylyel a románság statisztikáját a magyarság és százság rovására meghamisította. Függelékül közli a Comnène-féle térképeket is, a melyek természetesen a szerző felfogásának megfelelően készültek, de adja a hiteles történeti adatoknak megfelelő helyes térképeket is, hogy egyszerű összehasonlítás útján bárki is meggyőződhessek arról a módszerről, a melylyel ellenfeleink dolgoznak.

—ch —e.

Juhász Kálmán: A temesi bánsági püspökség terve a XVIII. században. (Megjelent a Katholikus Szemle 1920. évfolyamának 594—603. lapjain, valamint különnyomatban is.)

A szerző érdemes munkát végzett a jelen kis értekezés közreadásával, a melynek határozott érdeme, hogy új adatokkal világítja meg az udvari kamarának és a haditanácsnak azt a tervét, hogy a visszacsatolás után egész 1778-ig a csanádi püspökségnek Maroson túli részeit el akarták szakítani a Maroson inneni részekről s belőle önálló bánsági püspökséget alkotni, hogy a politikai separatiót így az egyházzal is mindjobban támogassák és megerősítsék. Ez a czélzat kifejezésre jut úgy a püspököket kinevező királyi okiratokban, mint a plébániák betöltésében, a melyet a kamara földesúri jogon magának tartott fenn. Ez a visszás és úgy az egyházi, mint a magyar nemzeti érdeket mélyen sértő állapot csak a témesi bánságnak végleges visszacsatolásával 1778-ban szűnt meg. Juhász dolgozatának szomorú actualitást kölcsönöz az egyházmegye jelenlegi három részre tagoltsága, mely a magyar catholicismusnak és a magyar nemzeti eszmének egy évezreden át annyit szenvedett végvárát, a csanádi püspökséget és egyházmegyét egy újabb, súlyos, de adja Isten, hogy csak igen rövid ideig tartó megpróbáltatásnak veti alá.

Dr. T. L.

Erich W. Meyer: Staatstheorien Papst Innocenz' III. A. Marcus und E. Webers Verlag in Bonn. 1920. 8° 50 l.

A pápaság és császárság évszázados küzdelme a világuralomért egyik kiemelkedő pontját kétségkívül III. Incze idejé-